

JACEK KNOPEK

EMIGRACJA POLSKA W GRECJI PO 1989 ROKU

Problematyka migracji międzynarodowych, w tym emigracji z Polski, stanowi interesujący, interdyscyplinarny problem badawczy. Istotne miejsce w badaniach polonijnych zajmuje współczesne wychodźstwo z ziem polskich, które zmieniło obraz życia diasporalnego Polaków za granicą. Po 1989 r. migracje zagraniczne Polaków charakteryzują się głównie przyczynami cywilizacyjnymi. Po okresie wychodźstwa politycznego, jakie zaistniało w latach osiemdziesiątych XX w., następowały wyjazdy z przyczyn ekonomicznych, kulturowych czy społecznych. Migracje tego okresu stały się ciekawym źródłem poznania w politologii, m.in. w aspekcie teorii i praktyki politycznej, systemów politycznych państw świata, polityce społecznej czy stosunkach międzynarodowych. Problematykę tę badać można wieloaspektowo. Kwestia taka występuje także w stosunku do emigracji polskiej, która w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w. znalazła się na terytorium państwa greckiego.

Problematyka migracji Polaków do Grecji stała się źródłem pogłębionej refleksji naukowej wraz z większym napływem obywateli polskich do tego kraju. Już w latach osiemdziesiątych XX w., poza artykułami prasowymi ukazującymi się w kraju, opublikowano pierwszy, niewielki objętościowo, socjologiczny przyczynek Zdzisława Ruty, obrazujący zainteresowanie Helladą przez szczególnie młodych Polaków¹. W ostatniej dekadzie XX w. powstało

---

DR HAB. JACEK KNOPEK – politolog; profesor nadzw. w Instytucie Politologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz profesor w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej im. Stanisława Staszica w Pile; e-mail: jknopek@wp.pl

¹ Z. R u t a, *Emigranci polscy w Grecji. Szkic problemu*, „Przegląd Polonijny” 1989, z. 1, s. 77-83.

kilka dalszych publikacji poświęconych temu zagadnieniu pióra Krystyny Romaniszyn² i Jacka Knopka³.

Istotą niniejszego artykułu, która jednocześnie wyznacza cele badawcze, jest wskazanie na charakterystyczne cechy polskich migracji do Aten i innych miejsc osiedlenia Polaków na Półwyspie Greckim. Zarazem w ich zakresie znalazły się w socjopolitycznym obszarze badawczym przyczyny wyjazdów; szacunki dotyczące liczebności emigracji w poszczególnych latach, wielkość skupiska i jego głównych ośrodków; aktywność zawodowa; działalność społeczna; ruch wydawniczy; edukacja szkolna; funkcjonowanie duszpasterstwa; stosunek do procesu jednoczącej się Europy. Przedstawienie problematyki badawczej w takim układzie stanowić będzie zarazem odpowiedź na pytania badawcze postawione w tytule artykułu.

Grecja jest przykładem kraju, w którym duża zbiorowość polska i polonijna zaczęła się tworzyć po 1989 r. Był to wynik przemian systemowych i transformacji ustrojowej krajów Europy Środkowo-Wschodniej, jaki dokonywał się w latach osiemdziesiątych, a jej kulminacyjnym punktem stała się Jesień Ludów. Do końca lat siedemdziesiątych XX w., poza okresem II wojny światowej, na terytorium państwa greckiego przebywało jednorazowo od 30 do 200 przedstawicieli Polonii. Mimo że kolejne grupy pokoleniowe wyróżniały się od społeczności greckiej i posiadały jednostki znacznie wybijające się ponad przeciętność, to jednak miały one niewielki wpływ na system polityczny kraju osiedlenia. Historycznie aktywność Polaków na terytorium państwa greckiego przedstawiała się szczególnie w latach greckiego zrywu narodowo-wyzwoleńczego 1821-1829, Wiosny Ludów 1848-1849, w czasie wojny grecko-tureckiej 1896-1897, w konfliktach bałkańskich i I wojnie światowej 1912-1913 oraz 1914-1918, a także w II wojnie światowej 1939-1945. Jednakże większe skupisko polonijne w Grecji nie przetrwało do współczesności⁴. Zainteresowanie masową emigracją do Grecji przyniósł dopiero koniec dekady lat siedemdziesią-

---

² K. R o m a n i s z y n, *Polacy w Grecji*, „Studia Polonijne” 16(1994), s. 7-98. Autorka studium to podzieliła na trzy podrozdziały, ujmując tym samym charakterystyczne cechy zjawiska w ujęciu socjologicznym. W części pierwszej scharakteryzowano masową migrację zarobkową z Polski do Grecji; w drugiej omówiono udział Polaków w greckiej gospodarce paralelnej; w części trzeciej odtworzono dziś i jutro nielegalnej Polonii w Grecji.

³ J. K n o p e k, *Migracje Polaków do Grecji w XIX i XX stuleciu*, w: *Przemiany cywilizacyjne i kulturowe, kwestie etniczne i polonijne. Prace dedykowane prof. Andrzejowi Chodubskiemu*, red. A. Żukowski, Olsztyn-Gdańsk 2002, s. 143-150 (tamże literatura przedmiotu cytowana w przypisach).

⁴ Na temat przeszłości Polaków w Grecji zob.: J. K n o p e k, *Polacy w Grecji. Historia i współczesność*, Bydgoszcz 1997.

tych, a w szczególności okres lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych. Wówczas też doszło do powstania na terytorium Grecji zbiorowości polskiej i polonijnej liczącej kilkadziesiąt tysięcy osób.

I. PRZYCZYNY EMIGRACJI

Podjęcie decyzji przez Polaków o wyjeździe z kraju należały do tych przesłanek, które umożliwiły większe zainteresowanie Grecją ze strony emigrantów. Z punktu widzenia Polski, jako kraju, z którego wychodziły kolejne grupy migrantów, były to czynniki o charakterze wewnętrznym. Polityka Grecji, jako państwa przyjmującego wychodźców, wyznaczała czynniki o charakterze zewnętrznym. Poza tymi kategoriami wystąpiły jeszcze przyczyny mające osobowość globalną, a związane były z rozwojem stosunków międzynarodowych po II wojnie światowej.

Do grupy czynników wewnętrznych zaliczyć można kwestie gospodarcze, polityki zagranicznej państwa polskiego, polityki społecznej, edukacyjnej czy mieszkaniowej. Wśród najistotniejszych kwestii, które zadecydowały o wyjeździe do Grecji⁵, należały:

– nawiązanie polsko-greckich stosunków politycznych, co przyniosły przemiany 1956 r., a w konsekwencji uruchomienie przedstawicielstw dyplomatycznych w obu krajach. Dzięki temu obywatele polscy mogli rozpocząć wyjazdy do Hellady;

– trudności w zaopatrzeniu rynku wewnętrznego, które po okresach przełomów w państwie polskim uaktywniły się w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Kwestia ta uwidoczniła się pośrednio poprzez wprowadzenie reglamentacji żywności od 1976 r., aby w latach osiemdziesiątych przybrać postać realnego kryzysu zwiększającego popyt nad podażą. Według sukcesywnie przeprowadzanych przez centrale badań opinii społecznej badań socjologicznych w latach dziewięćdziesiątych ok. 50% społeczeństwa polskiego za główny powód przeobrażeń systemu politycznego uważało niedoinwestowanie rynku wewnętrznego. Powodowało to chęć wyjazdu z kraju.

– Wprowadzenie stanu wojennego w grudniu 1981 r. Wydarzenie to spowodowało niechęć do powrotu osób znajdujących się w danej chwili w Gre-

---

⁵ Wywiady z przedstawicielami emigracji polskiej przeprowadzono w różnych miejscach Grecji, szczególnie jednak w Atenach, latem 1995 r. (w posiadaniu autora).

cji. Wśród osób sfrustrowanych złą sytuacją polityczną i gospodarczą Polski objawiło się to chęcią do podjęcia migracji zagranicznej.

– Niemożność działalności w państwie opozycji demokratycznej. W przypadku wyjazdów do Grecji sytuacja taka miała znaczenie marginalne, gdyż u stóp Akropolu nie powstała stała placówka „Solidarności”. Wyjazdy polityczne umożliwiały w praktyce emigrację ekonomiczną. Taką sytuację obserwować można w całej dekadzie lat osiemdziesiątych.

– Polityka państwa polskiego względem Polonii, w tym polityka emigracyjna, niechętna wyjazdom osób, które nielegalnie przedłużały pobyt za granicą.

– Przyjazd premiera Andreasa Papandreu do Polski na początku lat osiemdziesiątych. Był on pierwszym politykiem zachodnim, który odwiedził państwo polskie po wprowadzeniu stanu wojennego. Dzięki temu pojawiło się więcej informacji w prasie i mediach polskich traktujących o Grecji. Informacje te pobudziły zainteresowanie Helladą wśród społeczeństwa polskiego⁶.

Czynniki zewnętrzne kształtujące wśród potencjalnych emigrantów wizję grecką związane były z sytuacją wewnętrzną i geopolityczną tego kraju⁷. Wśród nich rolę priorytetową spełniały:

– Przeobrażenia dokonujące się w gospodarce greckiej, które spowodowały przekształcenie państwa po II wojnie światowej z typowo rolniczego w państwo przemysłowo-rolnicze, z rozbudowanym sektorem usługowym, w tym turystyką⁸.

– Boom gospodarczy, który nastąpił po zakończeniu II wojny światowej i wojnie domowej, w latach pięćdziesiątych, sześćdziesiątych i siedemdziesiątych. Odsunięcie od Grecji zagrożenia komunistycznego spowodowało napływ kapitałów zachodnioeuropejskich i północnoamerykańskich.

– Obalenie rządów autorytarnych, jakie w Grecji trwały w okresie 1967-1974, i przywrócenie w państwie demokracji partycypatywnej. Efektem tego stało się rozluźnienie polityki migracyjnej Grecji, zwłaszcza względem emigrantów z Europy Środkowo-Wschodniej, uważanych przez rządy czarnych pułkowników jako potencjalnych emisariuszy komunizmu.

---

⁶ Sytuację wewnętrzną państwa polskiego po II wojnie światowej wyjaśniają m.in.: A. C z u b i ń s k i, *Dzieje najnowsze Polski. Polska Ludowa (1944-1989)*, t. II, Poznań 1992; t e n ż e, *Historia Polski w XX wieku*, Poznań 2001; A. P a c z k o w s k i, *Półwiecze. Historia Polski po II wojnie światowej*, Warszawa 1997; W. R o s z k o w s k i, *Historia Polski 1914-1966*, wyd. 5, Warszawa 1997.

⁷ Wywiady z przedstawicielami emigracji polskiej przeprowadzono w różnych miejscach Grecji, szczególnie w Atenach, latem 1995 r. (w posiadaniu autora).

⁸ Problematykę tę omawia: G. G i k a s, A. H y ż, *Wpływ EWG na przemiany strukturalne w gospodarce greckiej*, „Sprawy Międzynarodowe” 1990, z. 5, s. 111-116.

– Postępujący rozwój gospodarczy kraju, czego efektem był coroczny wzrost produktu krajowego brutto, przekraczającego w niektórych latach 10% wartości.

– Rozwój przestrzenny Aten, czego powodem było przeniesienie się życia ekonomicznego do stolicy kraju, a tym samym dynamicznie rozwinęły się na miejscu niektóre gałęzie gospodarki narodowej, np. budownictwo, będące stymulatorem rozwoju gospodarczego.

– Migracje wewnętrzne ludności, najczęściej ze wsi i wysp greckich do miast i rozbudowującej się aglomeracji wielkich Aten, co spowodowało odpływ siły roboczej z rolnictwa, sadownictwa i ogrodnictwa greckiego na prowincji.

– Przystąpienie Grecji do instytucji europejskich. Do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej dołączyło państwo to w 1981 r., a wraz z tym faktem od 1993 r. stało się członkiem Unii Europejskiej. Dalej w 1995 r. Grecja związała się z grupą Schengen. Układ ten umożliwiał po trzech latach wolny przepływ siły roboczej między stronami umawiającymi się poprzez liberalizację kontroli granic w ruchu osobowym. Od 2002 r. Grecja znalazła się w jednym rynku walutowym EURO. Tym samym związała się z innymi organami pan-europejskimi, jak Parlament Europejski, Trybunał, Komisja czy Rada.

– Zwycięstwo wyborcze na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych partii PASOK i objęcie fotela premiera przez czołowego przywódcę frakcyjnego Andreasa Papandreu, wywodzącego się z rodziny polsko-greckiej.

– Nie bez znaczenia były też aspekty cywilizacyjne. Grecja jako ojczyzna Homera, autora *Iliady* i *Odysei* postrzegana była przez Polaków jako kraj zachowujący tradycję i kulturę antyczną, z licznie pozostawionymi znaleziskami archeologicznymi. Towarzyszyły im słoneczne krajobrazy, warunki geograficzno-przyrodnicze, bogata historia regionu czy praktyczny brak zimy, niekiedy tak dokuczliwej w Polsce.

Wraz z rozwojem polityki międzynarodowej po II wojnie światowej także i te czynniki wywierały wpływ na podjęcie decyzji o emigracji⁹, a szczegól-

---

⁹ W zakresie kształtowania się polityki międzynarodowej po II wojnie światowej na uwagę zasługują pozycje: *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe*, red. B. Bobrow, E. Halizak i R. Zięba, Warszawa 1997; Z. B r z e z i ń s k i, *Beżład. Polityka światowa na progu XXI wieku*, Warszawa 1994; R. B i e r z a n e k, J. S y m o n i d e s, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1994; Z. C e s a r z, E. S t a d t m ü l l e r, *Problemy polityczne współczesnego świata*, Wrocław 1998; J. K u k u ł k a, *Historia współczesnych stosunków międzynarodowych 1945-1996*, Warszawa 1997; t e n ż e, *Teoria stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2000; E. L a t o s z e k, M. P r o c z e k, *Organizacje międzynarodowe. Założenia, cele, działalność. Podręcznik akademicki*, Warszawa 2001; T. Ł o ś - N o w a k, *Stosunki międzyna-*

nie umożliwiły powstanie skupiska polskiego pod Akropolem. W kwestiach geopolitycznych wskazać można na zasadnicze ich treści:

– odprężenie na linii USA-ZSRR, dokonujące się od końca lat sześćdziesiątych, kiedy to częściowym uregulowaniem międzynarodowym poddano problematykę niemiecką;

– rola KBWE w procesie odprężenia międzynarodowego; podpisanie konwencji w Helsinkach umożliwiło nawiązanie ogólnoeuropejskiej współpracy gospodarczej i kulturalnej;

– przebudowa ery M. Gorbaczowa, która wpłynęła na przeobrażenia polityczne, gospodarcze i społeczne w krajach Europy Środkowo-Wschodniej;

– pozaregionalne powiązania ekonomiczne, będące następstwem *perestrojki* Gorbaczowa. W przypadku Grecji objawiły się one podjęciem rozmów w 2. połowie lat osiemdziesiątych z socjalistycznymi państwami bałkańskimi.

Po 1989 r. i odbyciu się w Polsce wyborów kontraktowych kraj ten był postrzegany w Grecji jako względnie demokratyczny, przez co w świecie zachodnim przestano przyjmować potencjalnych uchodźców politycznych. W ten sposób zamknięto tradycyjną drogę migracji na Zachód, dlatego też powstała opcja południowa emigracji z Polski, która poprzez słabiej rozwinięte kraje EWG chciała otrzymać wize pobytowe w Europie Zachodniej, USA i Kanadzie, Australii czy RPA.

Wszystkie z przedstawionych kwestii wpływały na decyzję o wyjeździe do Grecji i pozostaniu tam na pewien czas. W świetle przeprowadzonych badań socjologicznych jednak do priorytetowych zaliczyć można w zakresie czynników wewnętrznych i zewnętrznych aspekt ekonomiczny migracji. W kontekście międzynarodowym z kolei niemożność starania się w krajach trzecich o status uchodźcy¹⁰.

---

rodowe: teorie, system, uczestnicy, Wrocław 2000; *Organizacje w stosunkach międzynarodowych: istota – mechanizmy działania – zasięg*, red. T. Łoś-Nowak, Wrocław 1997; *Stosunki międzynarodowe*, red. W. Malendowski i Cz. Mojsiewicz, Wrocław 2000; *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, funkcjonowanie. Podręcznik akademicki*, pod E. Haliżak i R. Kuźniar, Warszawa 1994. Z literatury uzupełniającej na uwagę zasługują: M. D o b r o c z y ń s k i, *Międzynarodowe związki gospodarki z polityką*, Toruń 1994; S. P. H a n t i n g t o n, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawa 1997; *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, red. A. Budnikowski i E. Kawecka-Wyrzykowska, wyd. 2, Warszawa 1998; *Nowy Ład Międzynarodowy in statu nascendi*, red. W. Malendowski, Poznań 1993; I. P o p i u k - R y s i ń s k a, *Suwerenność w rozwoju stosunków międzynarodowych*, Warszawa 1993; *Społeczność problemów globalnych*, red. J. Z. Pietraś i M. Pietraś, Warszawa 1989.

¹⁰ Badania w tym zakresie prowadzono głównie w aglomeracji ateńskiej latem 1995 r. (ankieta, kwestionariusz i autoryzowane wywiady z tego okresu są w posiadaniu autora).

II. LICZEBNOŚĆ I WIELKOŚĆ DIASPORY POLSKIEJ W GRECJI

Specyfika współczesnej emigracji polskiej do Grecji zaczęła się kształtować w końcu dekady lat siedemdziesiątych. Po upadku w 1974 r. junty czarnych pułkowników oraz demokratyzacji życia politycznego w kraju rozluźnieniu uległa polityka migracyjna tego państwa. Już po 1978 r. systematycznie przyjeżdżali Polacy do Hellady w celach zarobkowych, głównie skupiając się na plantacjach owocowych i warzywnych. Jednocześnie z wyjazdów tych nie wracało do kraju średnio po 20-30 rodzin rocznie. W ten sposób tworzyli oni nową formę polskiego wychodźstwa. W zdecydowanej mierze różnili się oni od dotychczasowych emigrantów polskich przebywających w tym kraju. Do tej pory diaspora nie była zbyt liczna, osiągając stan liczbowy od kilkudziesięciu do 300 osób. Jednocześnie wraz z przybyciem pod Akropol nowej fali wychodźstwa ekonomicznego i politycznego w skład polskiej emigracji wchodziłi przedstawiciele:

- emigracji przedwojennej oraz ich potomków – kilkadziesiąt osób;
- uchodźcy cywilni i wojskowi okresu II wojny światowej oraz lat bezpośrednio po jej zakończeniu, którzy nie opuścili Grecji na skutek rozpoczęcia działań wojennych oraz tam zamieszkali – kilkadziesiąt osób;
- wychodźcy powojenni, głównie Polki, które wstąpiwszy w mieszane związki małżeńskie na terenie Niemiec i Austrii udawały się w towarzystwie ich mężów do nowego kraju osiedlenia – kilkadziesiąt osób.

Aż do końca lat osiemdziesiątych Polonia u stóp Akropolu nie tworzyła instytucji życia polonijnego. Nie było prasy, oświaty czy Kościoła polonijnego. Funkcjonowała jedynie organizacja pod nazwą „Polonia”, powołana do życia jeszcze w 1945 r.

Współczesna zbiorowość polonijna jest efektem migracji ostatnich lat, a na jej dziedzictwo złożyły się następujące doświadczenia:

- lata 1978-1983 – zbiorowość kształtowała się na poziomie 500-600 osób; osoby te starały się o wyjazdy do innych bogatszych krajów zachodnich i swój pobyt na terytorium Grecji traktowały jako przejściowy;
- okres 1983-1986 – w momencie zniesienia stanu wojennego w Polsce do Grecji zaczęli trafiać przedstawiciele wychodźstwa ekonomicznego. Skupisko polskie liczyło ok. 2000 przedstawicieli i w dalszym ciągu głównym celem stało się uzyskanie wiz do innych krajów świata;
- lata 1986-1989 – charakteryzowały się sukcesywnym i stałym wzrostem liczby polskiego wychodźstwa ekonomicznego sięgającego kilku, kilkunastu tysięcy ludzi. Cele tej zbiorowości wykazywały w dalszym ciągu tendencje migracyjne;

– czas po 1989 r. – w dalszym ciągu napływ Polaków z poszczególnych województw państwa polskiego. Cele polskiej diaspory uległy jednak zmianie, gdyż inne państwa zachodnie coraz częściej odmawiały udzielania wiz wjazdowych na swe terytorium. Wydarzenia te przyczyniły się do powstania na terytorium Grecji stałego skupiska polonijnego, które już w początku lat dziewięćdziesiątych osiągnęło wielkość 100 tysięcy, a w okresie letnim, kiedy to w dalszym ciągu przyjeżdżano na sezonowe zarobkowanie, liczby te dochodziły nawet do 200 tysięcy¹¹.

Wielkość społeczności polskiej w Grecji zaczęła się normalizować w 2. połowie lat dziewięćdziesiątych, kiedy to zakończył się właściwie okres przemieszczania do innych państw kapitalistycznych. Skupisko to po 1995 r. liczyło ok. 50-60 tys. osób i o takim charakterze przetrwało do początku XXI w.¹²

Wraz z napływem Polaków do Grecji stabilizowała się także geografia przestrzena migrantów. Od początku największym skupiskiem Polonii greckiej stały się Ateny, rozumiane łącznie z Pireusem i innymi sąsiadującymi miejscowościami wchłoniętymi przez rozbudowującą się stolicę. W latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych mieszkało tam średnio ok. 90% całego wychodźstwa.

W pozostałych regionach greckich spotkać można było jedynie grupy kilkunasto-, kilkudziesięcio- lub kilkusetosobowe. Takimi miejscami były Kalamata na Peloponezie i Saloniki na północy kraju, Iraklion na Krecie i wyspa Rodos na Dodekanezie. Mniejsze skupiska tworzone niemal w każdym mieście czy na wyspach.

Geografię osadnictwa wyznaczały także prace wykonywane przez migrantów. W zależności od profesji bądź uzyskania stałego zatrudnienia zmieniano miejsce pobytu. Jeżeli była to produkcja roślinna, to miejsca pobytu wyznaczała pora roku oraz czas dojrzewania poszczególnych drzew owocowych, które rozpoczynały się na wyspach i południu kraju, a kończyły na północy.

III. STATUS POLITYCZNO-PRAWNY EMIGRACJI

W pierwszym okresie pobytu Polaków w Grecji nielegalnie przedłużano czas zamieszkania na terytorium tego państwa. Sytuacja ta nie dotyczyła

---

¹¹ Zob. J. Knopek, *Przeobrażenia współczesnej oświaty polonijnej w Grecji*, w: *Miscellanea oświaty polonijnej*, red. J. Knopek, Bydgoszcz 1999, s. 116 n.

¹² 1 maja 2004 r., kiedy Polska stała się członkiem Unii Europejskiej, czynniki dyplomatyczne mówiły o 30-tysięcznej diasporze, aczkolwiek strona grecka utrzymywała, iż w obszarze państwa nadal przebywa ok. 50 tys. Polaków.

rodzin mieszanych, tzw. migracji matrymonialnej, która po dokonaniu rejestracji w miejscowych urzędach uzyskiwała obywatelstwo współmałżonka. W latach osiemdziesiątych migranci mogli się dodatkowo starać o uzyskanie statusu uchodźcy. Na terytorium państwa greckiego zgodnie z zaleceniami państw zachodnich przygotowano kilka miejsc odosobnienia dla Polaków. Otrzymywali oni wówczas zasiłki do czasu rozpatrzenia ich spraw migracyjnych przez greckie urzędy. Nie mogli jednocześnie podejmować pracy zarobkowej. Sytuacja ta uległa zmianie w wyniku transformacji ustrojowej dokonującej się na ziemiach polskich.

Skupisko polskie stało się po 1989 r. przedmiotem dyskusji w kontekście kształtowania się stosunków politycznych w dobie reorientacji polityki zagranicznej za rządów premiera Tadeusza Mazowieckiego. Zalegalizowanie środowiska zależało w głównej mierze od stanowiska rządu greckiego, który w latach dziewięćdziesiątych dążył do uregulowania problemu nielegalnych emigrantów na swym terenie. Stanowisko takie związane było z przepisami EWG, a następnie Unii Europejskiej, które Grecja zmuszona była przestrzegać. Powołanie do życia grupy Schengen w 1985 r. i chęć dostosowania przepisów migracyjnych do wymiany bezwizowej do 1995 r. stawiało rząd grecki w niekorzystnej sytuacji politycznej. W połowie lat dziewięćdziesiątych strona grecka podkreślała istnienie 100-tysięcznej zbiorowości polskiej, z której jedynie 2% miało uregulowany status pobytu¹³. Strona polska z kolei obniżała szacunki te do 50 tys.¹⁴ Chcąc zachować przychyłność wszystkich państw członkowskich Unii, sprawę tę należało ostatecznie wyjaśnić.

Mimo różnicy zdań w tej kwestii po wizycie ministra spraw zagranicznych Grecji w Warszawie i rewizycie Andrzeja Milczanowskiego, ministra spraw wewnętrznych, w Atenach kwestię tę tymczasowo rozwiązano. Tym samym Polacy bez potrzeby uzyskiwania wiz wjazdowych mogli trafić do Grecji na okres 3-miesięczny. Te same kwestie dotyczyły także Greków chcących przyjechać do Polski.

Problematyka statusu polityczno-prawnego społeczności polskiej nie została jednakże w pełni rozwiązana i czekała ją dalsza droga do zalegalizowania pobytu w Grecji. Po dołączeniu Grecji w 1995 r. do grupy Schengen miała ona w okresie przejściowym czas do 1998 r., aby uregulować status prawny emi-

---

¹³ Informacje uzyskane w Ambasadzie Republiki Greckiej w Warszawie z września 1995 r. (w posiadaniu autora).

¹⁴ Informacje i materiały uzyskane w Departamencie Konsularnym MSZ w Warszawie we wrześniu 1995 r. (w posiadaniu autora).

grantów przebywających w kraju dłużej niż 3 miesiące¹⁵. Dotyczyło to także sprawy polskiej. Korzystna pod tym względem okazała się ustawa parlamentarna z 28 listopada 1997 r. Określiła ona dwie istotne kwestie dotyczące m.in. Polaków. Przede wszystkim od czasu wejścia przepisów w życie zamrożono akcję deportacji nielegalnych emigrantów poza granice państwa, z pominięciem przypadków życia marginesu społecznego. Po drugie umożliwiła ona ubieganie się o prawną legalizację na terytorium państwa greckiego dla osób nielegalnie tam przebywających. Status prawny mogły uregulować osoby, które nielegalnie przybyły do Grecji przed 28 października 1997 r. Jednakże do 31 maja 1998 r. musiały one zgłosić się w greckich instytucjach celem złożenia danych osobowych oraz wymaganych przepisów wynikających z działania ustawy. Odpowiedzialna za rejestrację była Organizacja Zatrudnienia Greckiej Siły Roboczej (Organismos Apaszcholisisz Elliniku Dynamiku)¹⁶.

Po dokonaniu rejestracji emigranci uzyskali tzw. Białą Kartę, która umożliwiła pobyt tymczasowy na terytorium państwa greckiego do końca 1998 r. bez możliwości deportowania. Warunkiem tego było jednak prowadzenie nienaganego trybu życia i pracy. O taką kartę mogli ubiegać się cudzoziemcy przebywający na terytorium państwa greckiego nienależący do krajów UE. Biała Karta, zwana Kartą Tymczasowego Prawa Pobytu w Grecji, zastępowała na okres czasowy prawo pobytu i prawo pracy. Cudzoziemiec posiadający białą kartę miał prawo opuścić teren Grecji i powrócić, o ile jego pobyt poza granicami Grecji nie był dłuższy niż dwa miesiące w ciągu roku.

Jeżeli emigranci posiadali też w Grecji ubezpieczenie, mogli się starać o Zieloną Kartę, na czas od roku do pięciu lat. O Zieloną Kartę można było się ubiegać do końca 1998 r.

Warunkiem nabycia tego typu kart było uzyskanie z greckiego Ministerstwa Sprawiedliwości oświadczenia o niekaralności na terytorium państw Unii Europejskiej. W czasie obowiązywania ustawy ponad 20 tys. Polaków skorzystało z tego faktu, aby uzyskać stałą rejestrację, a tym samym określić swój status polityczno-prawny w Grecji i Unii Europejskiej.

---

¹⁵ Na temat układu z Schengen zob.: L. C i a m a g a i in., *Unia Europejska. Podręcznik akademicki*, Warszawa 1998, s. 109-110.

¹⁶ O proedros tis Ellinikis Dimokratias, dekret prezydencki nr 241; poprawki do dekretu prezydenckiego nr 358/1997: proces i wymagania dla legalnego pobytu i pracy w Grecji cudzoziemców z krajów, które nie są członkami Unii Europejskiej; Ateny, 24 lipca 1998 r.; J. K n o p e k, *Stosunek Polonii greckiej do procesu integracji europejskiej*, w: *Polonia wobec integracji europejskiej*, red. J. Knopek, Bydgoszcz 2000, s. 85.

IV. AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA

Głównie tło ekonomiczne migrantów z Polski powodowało, iż wraz z przyjazdem do Grecji poszukiwali oni miejsc zarobkowania. Sprawa zatrudnienia od początku kształtowania się skupiska polskiego pod Akropolem należała do najistotniejszych. Pod tym względem wyprzedzała ona sprawę legalizacji pobytu czy uzyskania statusu uchodźcy¹⁷.

Do Grecji przyjeżdżali z Polski emigranci w różnym wieku, różnej płci czy stażu pracy. Wykształcenie oscylowało od ukończenia szkoły podstawowej do absolwentów studiów wyższych. Były też osoby mające stopnie naukowe uzyskane w znanych uczelniach akademickich kraju. Każda z osób tych chciała uzyskać miejsce w greckiej gospodarce paralelnej. Nie zawsze liczyły się uzyskane poza Grecją dyplomy czy staże pracownicze. W obliczu wolnego rynku miejsca pracy zależne były od posiadanych umiejętności i chęci indywidualnych. W kontekście pozyskiwania pracy zawodowej bywały i są jeszcze w Grecji widoczne kontrasty. Znalezienie intratnej posady uzależnione jest często od zdolności lingwistycznych, a zwłaszcza poznania języka nowogreckiego w mowie i piśmie. Alfabet grecki, jako nienależący do grupy łacińskiej, jest z kolei trudny do przyswojenia w krótkim czasie. Wymogiem zawodowym jest też znajomość języków zachodnioeuropejskich, szczególnie angielskiego.

Pośród społeczności polskiej przybyłej do Grecji w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych zdarzały się tym samym znaczne zróżnicowania zawodowe. Nie mogąc uzyskać zatrudnienia w wyuczonych zawodach, Polacy aktywność swą wykazywali w tych miejscach, gdzie istniał chłonny rynek. On też stymulował możliwościami zarobkowania czy uzyskania korzystnej pracy. Nie bez znaczenia był też rynek finansowy. Względy te powodowały, że niektórzy migranci w celu uzyskania korzystniejszych warunków porzucali tymczasowe miejsca pracy na rzecz takich profesji, które dawały lepsze możliwości wynagrodzenia.

W przypadku Grecji cenione okazały się dla mężczyzn umiejętności w zakresie mechaniki, budownictwa (murarstwo i tynkarstwo), ciesielstwa czy zbrojenia budynków w terenie. Potrzeby te wynikały ze specyficznych form typowego budownictwa greckiego, które różni się od polskiego¹⁸. Dla kobiet

---

¹⁷ Szerzej: K. R o m a n i s z y n, *Udział Polaków w greckiej gospodarce paralelnej*, w: K. R o m a n i s z y n, *Polacy w Grecji*, „Studia Polonijne” 1994, t. 16, s. 43-79.

¹⁸ Szerzej: K n o p e k, *Polacy w Grecji*, s. 194 n.

z kolei najczęściej można było uzyskać zatrudnienie przy sprzątaniu, gotowaniu i zmywaniu czy opiece ludzi starszych. Kwestie te wiązały się z dużym rozwojem przestrzennym Aten. Boom budowlany datuje się w tym mieście od końca lat siedemdziesiątych, dlatego też względy rozwoju wewnętrznego Grecji zadecydowały o skupieniu się Polaków u stóp Akropolu.

Awans społeczny emigracji polskiej w dużej mierze uzależniony był od pozyskania pozwolenia na pracę i pobyt stały na terytorium Grecji. Dopiero po zabezpieczeniu niezbędnych potrzeb konsumpcyjnych i mieszkaniowych można było skupić się na działalności organizacyjnej i społecznej, która także nastroczała sporo trudności ze względu na głównie nielegalny charakter pobytu po 1989 r.

V. DZIAŁALNOŚĆ SPOŁECZNA

Wraz z przybyciem większej grupy polskiej emigracji do Grecji zaczęto tworzyć zręby organizacyjne o charakterze społecznym i polonijnym. W początku lat osiemdziesiątych trafili także do Grecji nieliczni przedstawiciele „Solidarności”, którzy starali się o zorganizowanie biura polskiej opozycji demokratycznej w Atenach. Jednakże z racji ich krótkiego pobytu na tym terenie nie udało się punktu „Solidarności” otworzyć. Właściwe jej początki sięgają połowy lat osiemdziesiątych i związane są z pobytem i działalnością migracji ekonomicznej. Ona to skupiała się wokół ateńskiej katedry katolickiej i powołała do życia w 1985 r. Tymczasowy Komitet Pomocy Polakom z siedzibą w Atenach. Na tej bazie doszło do powstania w listopadzie 1986 r. Biura Informacyjnego NSZZ „Solidarność”. W końcu 1988 r. funkcjonowały na terenie Grecji już cztery odłamy „Solidarności”. Podejmowały one różne działania, a program ich różnił się w zakresie zasad funkcjonowania systemu politycznego i gospodarczego w kraju po ewentualnym upadku PRL.

Tymczasowe komitety samopomocowe powstały także w liczniejszych skupiskach polskich na Rodos, Krecie czy Kalamacie położonej na Peloponezie. Skupiano się na mszach katolickich, szczególnie 3 maja, 1 i 11 listopada, w trakcie których wymieniano poglądy. Ponadto organizowano dni kuchni polskiej, wernisaże malarskie pt. impresje greckie, jasełka, występy chórów i teatrzyków dziecięcych, przygotowywano spotkania charytatywne z myślą o poszkodowanych przedstawicielach wspólnoty polskiej.

Zmiany w prowadzeniu działalności organizacyjnej wśród Polaków dokonały się początkowo w 1988 r., kiedy w Atenach zaistniał stały punkt duszpasterstwa polonijnego skupiony wokół ojców jezuitów, a następnie spowod-

wały je przeobrażenia dokonujące się w państwie polskim na skutek obrad „okrągłego stołu”. Powstanie III RP z kolei przyczyniło się do zmiany stosunku greckich elit rządzących w kontekście państwa polskiego i przebywających w Helladzie Polaków.

Tymczasem Polacy prowadzili już na terytorium Grecji ożywioną działalność społeczną i polonijną. Powstało duszpasterstwo, szkoła i prasa, wokół których to instytucji gromadziło się życie polonijne i organizacyjne. W 1994 r. zgłoszono wnioski o rejestrację dwóch związków polsko-greckich, których zadaniem stało się tworzenie niewielkiego lobbingu wśród elit greckich na rzecz zalegalizowania polskiej diaspory w Atenach i innych miejscach.

Przemiany w życiu organizacyjnym miały miejsce po 1997 i 1998 r., kiedy legalizacji doczekała się duża grupa społeczności polskiej, żyjąca dotychczas w Grecji nielegalnie. Okres ten rozpoczął kształtowanie współczesnego, typowego dla innych rozwiniętych demokracji parlamentarnych, życia organizacyjnego opartego na towarzystwach zarejestrowanych przez sądownictwo greckie. W miejsce funkcjonującego dotychczas Związku Polsko-Greckiego im. Jerzego Szajnowicza zawiązano Kongres Polonii Greckiej, którego celem była reprezentacja wszystkich stowarzyszeń i całej wspólnoty polskiej mieszkającej w Grecji¹⁹. Niestety, instytucja ta nie jest akceptowana we wszystkich środowiskach polonijnych, co przyczynia się do rozłamów i waśni środowiskowych²⁰.

VI. FUNKCJONOWANIE DUSZPASTERSTWA

W latach osiemdziesiątych wraz z przybyciem na ziemię grecką większej grupy polskich migrantów powstał problem sprawowania nad nimi opieki duszpasterskiej. W związku z tym, iż była to emigracja nielegalna, nie można było liczyć na pomoc państwa i władz polskich w tym zakresie. Na tymczasowe praktyki dojeżdżali wówczas polscy duchowni odbywający najczęściej studia doktoranckie w Rzymie, skąd do Aten było najbliżej. Kiedy ruch ludnościowy dokonujący się między Polską a Grecją zwiększył się w 2. połowie dekady, arcybiskup Kościoła katolickiego Aten wystosował list do episkopatu polskiego z prośbą o uruchomienie stałego duszpasterstwa polonijnego dla coraz liczniej gromadzących się wiernych w ateńskiej katedrze. Kwestia ta

---

¹⁹ Kongres Polonii Greckiej, informacje zawarte na stronie internetowej: [www. geocities. com/kongresgr](http://www.geocities.com/kongresgr) (inf. z 6 maja 2004 r.).

²⁰ Nie uzyskała ona również wymaganej sankcji prawnej, co w praktyce ograniczyło jego działalność.

przyczyniła się do zorganizowania placówki duszpasterskiej przy ul. Michail Voda w centrum Aten, dokąd w tym samym czasie przeniesiono odprawianie nabożeństw z udziałem polskich migrantów.

W nowym miejscu istniała duża posesja należąca do greckich ojców jezuitów, wśród których działali w XIX w. o. Tadeusz Kuczyński i o. Dominik Osmołowski²¹. Na jej terenie wybudowano w ostatnich latach duży kościół, plebanię, czteropiętrowy dom rekolekcyjny z biblioteką i salami audytoryjnymi. Wraz z terenem przylegającym stanowiło to dogodne miejsce spotkań, które nie zakłócały ruchu na sąsiadującej z posesją ulicy. Względy te zadecydowały, iż do Aten trafili w końcu lat osiemdziesiątych polscy jezuici, posiadający wspólnego przełożonego w postaci generała zakonu rezydującego w Rzymie.

Jako pierwszy do Aten trafił o. Stanisław Mól, wywodzący się z prowincji małopolskiej ojców jezuitów. Przyjechał on do Aten w sierpniu 1988 r., gdzie szybko nawiązał kontakt z przedstawicielami greckiego Kościoła katolickiego, polskim korpusem dyplomatycznym, a szczególnie emigrantami polskimi i Polonią. W 1989 r. zaistniało już dwuosobowe duszpasterstwo polonijne, a w końcu lat dziewięćdziesiątych trzyosobowe, gdyż lista potrzeb codziennych powiększała się corocznie. Cele powstania duszpasterstwa polonijnego w Atenach były następujące: służba przy ołtarzu i w konfesjonale; praca w biurze duszpasterstwa polonijnego; pośrednictwo pracy i mieszkań; przyjmowanie i rozdzielanie darów; pomoc finansowa dla dotkniętych biedą; odwiedziny chorych w szpitalach i więźniów; uczenie religii; odpowiedzialność za funkcjonowanie szkoły dla dzieci polskich; wydawanie opinii emigrantom ubiegającym się o wylot do Kanady, Stanów Zjednoczonych Ameryki i Australii; reprezentowanie społeczności polskiej na forum różnych organizacji; wywiady prasowe, poszukiwanie osób zaginionych i majątku; wyjazdy duszpasterskie do miast przebywania Polaków, jak Nafplion, Kalamata, Hania, Iraklion i Hios²².

Problematyka działalności duszpasterstwa polonijnego w Atenach jest aktualna do dzisiaj, chociaż także księża katoliccy doczekali się w końcu lat dziewięćdziesiątych legalizacji i tym samym mogą oni bez groźby deportacji uczestniczyć w życiu codziennym diaspory polskiej.

---

²¹ Zob. J. Knopek, *Działalność misyjna i oświatowo-społeczna polskich duszpasterzy w Grecji w XIX i początku XX wieku*, „Nasza Przeszłość” 1997, t. 88, s. 295-309.

²² S. Mól, *Opatrywać rany Polaków – posłał mnie Kościół*, „Nasze Sprawy” 1989, nr 10, s. 20.

Przy polskim duszpasterstwie zorganizowały się w początku lat dziewięćdziesiątych także dwie grupy modlitewne – biblijna „Emaus” licząca ok. 70 osób i charyzmatyczna skupiająca ok. 100 osób. Uczestnikami spotkań była zarówno młodzież, jak i osoby dorosłe. Do końca lat dziewięćdziesiątych przetrwała grupa „Emaus”, wydająca własny periodyk.

Duszpasterstwo dla Polaków zorganizowano także w początku lat dziewięćdziesiątych na wyspie Rodos, gdzie przebywała grupa 100-200 osób. Aktywnie działał tam o. Antoni Dudek ze zgromadzenia franciszkańskiego²³.

VII. EDUKACJA SZKOLNA

Rozwój oświaty i edukacji szkolnej w Grecji łączył się z problemem uruchomienia duszpasterstwa polonijnego. Co prawda w 1985 r. Kuria Arcybiskupia greckiego Kościoła katolickiego w Atenach oddała na potrzeby polskiej oświaty jedną z sal audytoryjnych, ale do 1988 r. kształtowana wizja życia szkolnego miała jedynie charakter ochronki²⁴.

Wraz z przybyciem do Grecji Stanisława Móla rozpoczął on starania dotyczące uruchomienia normalnie funkcjonującego budynku szkolnego, w którym opiekę edukacyjną uzyskaliby najmłodszy przedstawiciele ze strony profesjonalnego grona pedagogicznego. Z kolei w 1988 r. nie brakowało w Atenach ani dzieci polskich w wieku szkolnym, ani osób posiadających wyższe wykształcenie pedagogiczne, ani też budynków, które mogłyby spełniać funkcje jednostki oświatowej. W ciągu dwóch miesięcy po przybyciu do Aten udało się polskiemu jezuitce zorganizować szkołę polską, której patronem został Romek Strzałkowski, najmłodsza ofiara wydarzeń poznańskich z czerwca 1956 r. Wydarzenie to ocenić należy jako jedno z najważniejszych w życiu współczesnej diaspory polskiej w Grecji. Podobnie jak polskie duszpasterstwo czy większość emigrantów, także i szkoła funkcjonowała nielegalnie w myśl prawodawstwa greckiego²⁵. Mimo to w jej murach skupiało się życie spo-

---

²³ Zob. J. K n o p e k, *Przejawy życia polonijnego i działalność społeczna emigrantów polskich w Grecji po II wojnie światowej*, w: *Tożsamość kulturowa, kwestie narodowościowe i polonijne*, red. A. Chodubski, Toruń 1998, s. 111-119.

²⁴ Zob. J. K n o p e k, S. M ó l, *O tworzeniu współczesnej oświaty polonijnej w Grecji. Szkoła Polska im. Romka Strzałkowskiego w Atenach*, Wrocław 1995.

²⁵ J. K n o p e k, *Organizacja i charakter greckiej oświaty polonijnej*, „Kultura i Edukacja” 1998, nr 1, s. 92 n.

łeczne i kulturalne Polonii. Miały miejsce zajęcia szkolne, sprawnościowe i fizyczne, pozalekcyjne grupy zainteresowań muzyką, teatrem czy sportem.

W 1. dekadzie lat dziewięćdziesiątych była to jedyna placówka oświatowa skupiająca dzieci polskie w budynku, kiedy ich rodzice zajęci byli pracą zawodową. W 1994 r. powstała druga jednostka edukacyjna skupiona przy Związku Polsko-Greckim. W obu placówkach funkcjonowała biblioteka, władze szkolne i grono pedagogiczne. W miarę możliwości realizowano także zajęcia szkolne zgodne z programem zajęć odbywających się w Polsce. Mimo to doszło do rozbieżności w zakresie nostryfikacji świadectw uczniowskich przez ówczesne MEN. Powodowało to, iż dzieci rodziców, którzy wracali po pewnym czasie do Polski, nie mogły uzyskać promocji do wyższych klas na podstawie świadectw wydawanych przez polskie placówki szkolne w Atenach.

W tej sytuacji po wstępnej deklaracji władz legalizujących pobyt Polaków na ziemi greckiej Ambasada RP w Atenach, polskie MEN oraz instytucje życia polonijnego w Grecji doszły do porozumienia w celu powołania do życia Zespołu Szkół Ogólnokształcących przy Ambasadzie RP w Atenach. Placówka ta miała zapewnić polskim władz państwowych, że realizowany program nauczania jest zgodny z obowiązującymi regulaminami na ziemiach polskich. Mimo że w greckim środowisku polonijnym dochodziło w dalszym ciągu do konfliktów w zakresie funkcjonowania oświaty, to jednak szkoła ta stanowiła duży wkład w zapewnienie normalności dzieciom polskim, znajdującym się w obcym kraju. Rok szkolny w nowym budynku rozpoczął się w 1998/99. Rozwiązanie tej sprawy stanowiło niewątpliwy przełom w życiu diaspory polskiej²⁶.

VIII. RUCH WYDAWNICZY

Lata osiemdziesiąte XX w. stały się także priorytetowe przy tworzeniu życia wydawniczego wśród Polonii greckiej. Dotychczas nie funkcjonowały tam żadne tytuły prasowe. Znaczące przeobrażenia w przypadku tygodników polonijnych przypadły na 1988 r. Powstały wówczas takie tytuły, jak „Katolik – Emigrant Polski”, „Kurier Ateński” i „Echo Tygodnia”. Jedynie pierwszy z nich wydawany był techniką kserowania kartek formatu A-4. Pozostałe dwa

---

²⁶ Na temat funkcjonowania tej placówki zob.: K n o p e k, *Przeobrażenia współczesnej oświaty polonijnej w Grecji*.

tytuły po wstępnym okresie organizacji szybko uzyskały ramy typowych wydawnictw prasowych o zbliżonych wymiarach do formatu A-3.

Spośród polskiej prasy wydawanej w Atenach szczególna rola przypadła „Kurierowi Ateńskiemu”, które to czasopismo w początku lat dziewięćdziesiątych osiągnęło nakład przekraczający 1000 egzemplarzy, a z poszczególnymi jego numerami zapoznawało się średnio ok. 5 tys. emigrantów. Oblicze tygodnika jak też charakter i charyzma jego redaktora – Tadeusza Cieślaka – spowodowały, iż wywierał on największy wpływ na zachowania i oblicze polskiej emigracji zarobkowej przebywającej w Grecji. Dziennikarze „Kuriera” obecni byli na wszystkich ważniejszych wydarzeniach mających miejsce wśród społeczności polskiej. Tym samym materiały zgromadzone w czasopiśmie stanowią cenny materiał socjologiczny do analizy zachowań i postaw indywidualnych czy zbiorowych diaspory polskiej²⁷.

W dekadzie lat dziewięćdziesiątych wychodziły na rynku greckim także inne tytuły prasowe mające polskie nazwy. Nie zdołały one jednak zaistnieć wśród polskiej zbiorowości i na ogół przestawały się ukazywać po wydaniu kilkunastu bądź kilkudziesięciu numerów. Były one także najczęściej tygodnikami.

Tytuły prasowe były także i są obecne wśród wspólnot religijnych skupiających się w Atenach. Wydawane są one zarówno przez grupy działające w Kościele katolickim, jak i w Kościele zielonoświątkowym. Są one najczęściej akceptowane wśród wspólnot modlitewnych bądź charytatywnych²⁸.

W latach dziewięćdziesiątych powołano do życia sklep polski, mający swe lokum w pobliżu polskiego duszpasterstwa, gdzie nabyć można wszystkie ważniejsze tytuły prasowe i gdzie z jedno- lub dwudniowym opóźnieniem dostępne były priorytetowe wydawnictwa prasowe z Polski. Sytuacja ta spowodowała obniżenie wartości prasy polonijnej poprzez zwiększoną konkurencję ze strony innych tytułów polskich. Z drugiej strony publikacje prasowe wydawane w Grecji nie potrafiły przez 10-letnią działalność na rynku wprowadzić w całości własnych stron polonijnych. Połowa znajdującego się tam materiału była kopiowana z ogólnopolskiej prasy codziennej bądź tygodniowej czy miesięcznej. Sytuacja taka również prowadziła do naruszania praw autorskich, a tym samym odsunęła część czytelników od tytułów polonijnych.

Na terenie Grecji sporadycznie wydawano także pozycje książkowe bądź mające charakter broszur. Dotyczyły one jednak ważnych materiałów z zakresu poezji i prozy bądź stanowiły następstwo przygotowanych imprez kulturalnych.

²⁷ „Kurier Ateński” (Ateny) za lata 1988-2001.

²⁸ K n o p e k, *Polacy w Grecji*, s. 210-214.

IX. STOSUNEK DO PROCESU INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ

Aktualną kwestią związaną z rozwojem zbiorowości polskiej w Grecji pozostawała sprawa postępującej integracji europejskiej, a wraz z nią konstruowane cele polskiej polityki zagranicznej, po 1989 r. skierowane bardziej na Zachód. W związku z tym absorbująca pozostała sprawa mieszkających w Grecji Polaków. W dużej mierze skupisko polskie u stóp Akropolu powstało wskutek zablokowania przez państwa trzecie wyjazdu Polaków z ziemi greckiej poprzez nieudzielanie wiz wjazdowych.

Problematyka integracji stała się aktualna wraz z transformacją polskiego systemu politycznego i gospodarczego. Poprzez chęć szybkiego przystąpienia Polski do Wspólnot Europejskich, polscy migranci mieliby szansę swobodnego przemieszczania się pośród krajów tworzących jej istotę. Wyznaczony przez emigrantów cel zostałby w ten sposób osiągnięty, gdyż mogliby oni wyjechać do zachodniej, bardziej uprzemysłowionej i bogatszej części Wspólnoty. W ten sposób w Grecji pozostałaby raczej niewielka liczba emigrantów z Polski i potencjalnej Polonii. Układ stowarzyszeniowy Polski z Unią Europejską wśród części polskiej diaspory dawał powody do zadowolenia i nadzieje na swobodne poruszanie się wśród państw członkowskich. Nowa wizja polskiej polityki zagranicznej stała się zatem punktem odniesienia dla znaczącej grupy polskich emigrantów, którzy wcześniej podjęli decyzję o wyjeździe z kraju na stałe²⁹.

W wyniku przeprowadzonej ankiety latem 1995 r. wśród społeczności polskiej w Grecji aż 76% badanych przyjęłoby z radością bądź dużą ulgą wstąpienie Polski do Unii Europejskiej. Dominowało jednak dalsze przekonanie, iż sytuacja taka powinna mieć pozytywny wpływ na uregulowanie statusu polskich emigrantów w tym państwie. Pozostałą grupę 19% stanowili jej przeciwnicy, co wiązało się z chęcią opuszczenia w najbliższej przyszłości Grecji i udania się z powrotem do kraju³⁰.

Wraz z upływem kolejnych lat pobytu na emigracji kwestia ta stawała się coraz bardziej obojętna. Brak prawnego zalegalizowania migracji w miejscowym prawodawstwie, możliwość deportacji do kraju, kryzys gospodarczy w krajach UE i Polsce, rosnące bezrobocie, powodowały coraz częściej chęć pozostania w greckiej gospodarce paralelnej za wszelką cenę. W 2. połowie

²⁹ Zob. Knopek, *Stosunek Polonii greckiej do procesu integracji*, s. 79-91.

³⁰ J. Knopek, *Swoistość Polonii greckiej a jej stosunek do procesu integracji europejskiej*, w: *Polska i Polacy w kręgu zagadnień europejskich*, red. M. Strzelecki, Bydgoszcz 1999, s. 203 n.

lat dziewięćdziesiątych XX w. najbardziej aktualną sprawą stało się prawne usankcjonowanie pobytu Polaków w Grecji, gdyż w przeciwnym razie ok. 90% emigrantów musiałoby Helladę opuścić.

*

W kontekście przytoczonych informacji można wysunąć następujące wnioski:

- przyczyn, które zdecydowały o powstaniu licznej diaspory polskiej skupionej pod Akropolem, upatrywać należy w czynnikach wewnętrznych, zewnętrznych i międzynarodowych;
- w 2. połowie lat osiemdziesiątych skupisko polskie w Atenach i innych miejscowościach greckich zaczęło się szybko powiększać dochodząc w 1992 i 1993 r. nawet do 100 tysięcy. W 2. połowie lat dziewięćdziesiątych liczyło ono ok. 60 tysięcy osób;
- Polacy skupieni po 1989 r. w Grecji na ogół nie mogli uregulować pod kątem polityczno-prawnym swego statusu;
- ich aktywność zawodowa związana była z możliwościami uzyskania zatrudnienia;
- w kontekście działalności duszpasterskiej, organizacyjnej i oświatowej przełomowym okazał się rok 1988, chociaż sytuacja prawna społeczności zmieniła się dziesięć lat później;
- Polacy przebywający w Grecji popierali polskie aspiracje paneuropejskie, gdyż wiązały się one z możliwością rozwiązania kwestii nielegalnej emigracji w tym państwie.

POLISH EMIGRATION IN GREECE AFTER 1989

S u m m a r y

In the 1980s and 1990s a Polish and Polonia community was established. It numbered several thousand people. The largest Polish population in Greece lived in Athens; there were, on the average, ca. 90 per cent emigrants. The social structure of emigrants varied. It included, among others, university graduates, physical workers, and secondary school alumni. It was mainly economic migration, although in Greece there were also political emigrants. They worked primarily in building jobs (men), or as domestic helps (women). Greece was also a transit country for Polish emigrants to overseas emigration: the United States, Canada, Australia, and to the African continent (RPA).

Polish communities lived mainly near a Polish church, situated in the centre of Athens. The first Polish priest was a Jesuit, Fr. Stanisław Mól. He arrived in Athens in August 1988. Very soon he made contacts with the representatives of the Greek Catholic and Orthodox Church, the Polish diplomatic corps, especially Polish emigrants and Polonia. In 1989 a two-person Polish pastoral centre came to existence, and in the end of the 1990s three persons.

Fr. Stanisław Mól organised a Polish school named after Romek Strzałkowski, the symbol of Poznań June 1956. Similarly like Polish pastoral care or the majority of emigrants, the school also functioned illegally in the light of Greek legislation, although it was tolerated by the local authorities.

There was Polonia press issued in Athens: „Kurier Ateński”, „Echo Tygodnia”, „Katolik – Emigrant Polski”. A few Polish organisations worked there: Biuro Pomocy Emigrantom Polskim [The Bureau of Assistance for Polish Emigrants], and Klub Polski [The Polish Club].

Translated by Jan Kłós